

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมใน
ชุมชนกับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน
ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ
Community Dispute Reconciliation Model Emphasis on
Community Participation with People's Conciliation
Center Pak Khlong Bang Pla Kot Subdistrict Samut
Prakan Province

วันที่รับบทความ: 30 กันยายน 2566

ยุทธศักดิ์ ดือรัมย์¹

วันที่แก้ไขบทความ: 23 พฤศจิกายน 2566

วันที่ตอบรับบทความ: 19 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ ผลจากการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน มีการกำหนดรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนการไกล่เกลี่ยไว้ชัดเจน 2) มีกระบวนการพูดคุยกันรับฟังเหตุผลของทั้งสองฝ่าย มีกระบวนการดำเนินการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ผู้นำท้องถิ่น กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัคร ผู้นำแบบทางการและไม่เป็นทางการเข้ามามีส่วนร่วม มีการใช้ศักยภาพของชุมชนผ่านทางคณะกรรมการของศูนย์ไกล่เกลี่ยที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นคนกลางในการทำหน้าที่ในการระงับข้อพิพาทต่าง ๆ และ 3) ตัวแทนของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งผ่านการคัดเลือกเข้าไปเป็นตัวแทน เพราะการมีจิตสาธารณะ ความเสียสละ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ข้อเสนอแนะในงานวิจัยนี้ 1) ควรมีการจัดฝึกอบรมเสริมทักษะให้ผู้นำชุมชนหรือผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้มีความรู้ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือภาครัฐส่งบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญมาให้ความรู้ 2) ควรมีการศึกษาดูงานหน่วยงานด้านการไกล่เกลี่ย เช่น ศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาล สภานายความ หรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ที่ประสบความสำเร็จเพื่อจะได้เทคนิคและองค์ความรู้ใหม่ ๆ นำมาใช้ 3) ควรให้ประชาชนทุกภาคส่วนของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เช่น เด็กและเยาวชนที่อยู่ในชุมชน และ 4) ภาครัฐควรส่งเสริมการจัดตั้งกฎระเบียบขบวนการหมู่บ้านโดยออกเป็นกฎหมายรองรับ

คำสำคัญ: รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การมีส่วนร่วมของประชาชน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail: yuthasak.d@dru.ac.th

Community Dispute Reconciliation Model Emphasis on Community Participation with People's Conciliation Center Pak Khlong Bang Pla Kot Subdistrict Samut Prakan Province

Received: September 30, 2023

Yuthasak Deearam ¹

Revised: November 23, 2023

Accepted: December 19, 2023

Abstract

This article is part of a research study that had the objective of studying the form of mediation to settle community disputes through community participation with People's Conciliation Center in SamutPrakan Province. Research showed that 1) the formation of community dispute resolution mediation of the Public Dispute Conciliation Center is formulated and the conciliation process is clear. 2) There is a process of discussing the arguments from both parties. The conciliation process effectively halts disputes in the community by giving local leadership (formal or informal leaders) such as Kamnan, village headman, and volunteers, come in the process used the Community potential through the Conciliation center's committee where people participate in the committee was elected from the community to serve as an intermediary in resolving various disputes and 3) The effect of community involvement in carrying out dispute mediation through community representatives to participate in the settlement of disputes who enter with reasonable spirit, public mind, and volunteer mind. The suggestions for implementing dispute conciliation in this study are as follows: 1) Training all the leaders (formal or informal leaders) and people in the community to participate in dispute conciliation, or the state sending an expert to provide the knowledge. 2) There should be a study visit to mediation agencies such as the Mediation Center of the court, the Lawyers Council, or government or private sector organizations that are successful in gaining new techniques and knowledge. 3) People in all sectors of the community should participate in mediation to resolve disputes, such as children and juveniles in the

¹ Lecturer, Department of Law Faculty of Humanities and Society, Dhonburi Rajabhat University
e-mail: yuthasak.d@dru.ac.th

community. and 4) The government should promote the establishment of rules and regulations for the village constitution by issuing regulations to support it.

Keywords: Dispute Reconciliation Model, Participation with People, Mediation

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมเป็นหลักฐานสำคัญของสังคม ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมามีกระบวนการยุติธรรมไทยประสบปัญหาสำคัญ เนื่องจากการเพิ่มของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ทำให้เกิดปัญหาการกระทบกระทั่งจนนำไปสู่การฟ้องร้องกันมากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 มีคดีความขึ้นศาลมากกว่า 500,000 คดี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี สถิติปริมาณคดีในปี พ.ศ. 2566 เดือนมกราคมถึงมีนาคม 2566 มีปริมาณคดีเข้าสู่ศาลยุติธรรม 305,356 คดี (สำนักแผนงานและงบประมาณศาลยุติธรรม, 2566) ทำให้เป็นภาระต่อศาล โดยคดีฟ้องร้องส่วนมากใช้ระยะเวลาในการพิจารณานานกว่าคดีจะถึงที่สุด จึงประสบปัญหาเรื่องความล่าช้าในผลแห่งคดี ทำให้มีคำกล่าวที่ว่าเหมือนภาษิตกฎหมายโรมันว่าไว้ “justice delayed is justice denied” ความยุติธรรมที่ล่าช้า ก็คือความไม่ยุติธรรม (เพ็ญลักษณ์ ภักดีเจริญ, 2560)

ในปัจจุบันเริ่มมีการตั้งคำถามต่อกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักว่าให้ความสำคัญกับ “มนุษย์” น้อยเกินไปหรือไม่ เห็นได้จากลักษณะโทษทางอาญา ได้แก่ กักขัง จำคุก ประหารชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการมุ่งเน้นที่การล้างแค้น (ตาต่อตาฟันต่อฟัน) ด้วยการลงโทษผู้กระทำผิดให้เท่ากับฐานความผิดที่ทำให้ไปถือเป็นการสร้างความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ การเผชิญหน้าระหว่างคู่กรณีและละเลยการฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้กระทำและถูกกระทำ จากสถานการณ์ปัจจุบันได้เกิดข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเกิดขึ้นจำนวนมาก จึงมีแนวความคิดให้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับข้อพิพาททางแพ่ง ซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากและข้อพิพาททางอาญาบางประเภท โดยนำมากำหนดเป็นกฎหมายกลาง เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐ หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนนำไปใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความยินยอมสมัครใจของคู่กรณีเป็นสำคัญส่งผลให้ปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง การเผชิญหน้าของคู่กรณี เสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันสมานฉันท์ (ส่วนอำนวยการความเป็นธรรม สำนักสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง, 2566, หน้า 4)

รัฐบาลได้มีนโยบายให้ความสำคัญกับเรื่องการไกล่เกลี่ยภาคประชาชนจึงมอบหมายให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการไกล่เกลี่ยภาคประชาชน และได้มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มารองรับการดำเนินการดังกล่าว ต่อมากรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ออกระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 โดยกำหนดให้ประชาชนที่ประสงค์จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน รวมตัวกันขอยื่นจดทะเบียนตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

เมื่อประชาชนได้ยื่นขอจดทะเบียนแล้วให้ดำเนินการเลือกกันเองเพื่อทำหน้าที่ คณะกรรมการบริหารประจำศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เற்றுญิก และ เลขานุการ ทั้งนี้ ประธานควรมีคุณสมบัติเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่หรือท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำภาคประชาสังคม ที่ดำเนินการอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ เป็นผู้ผ่านการอบรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วย

การพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรองอย่างน้อยหนึ่งคนเป็นคณะทำงานบริหารศูนย์ และกำหนดให้ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท ภาคประชาชนที่ขึ้นทะเบียนตามระเบียบนี้ มีชื่อเรียกโดยย่อว่า “ศกช.”

เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ ตั้งอยู่ถนนสุขสวัสดิ์-ป้อมพระจุล ตำบลปากคลองบางปลากด อำเภพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีระยะห่างจาก จังหวัดสมุทรปราการประมาณ 2 กิโลเมตร มีพื้นที่อยู่ติดกับเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า ตำบลแหลมฟ้าผ่า องค์การบริหารส่วนตำบลในคลองบางปลากด ตำบลในคลองบางปลากด อำเภพระสมุทรเจดีย์ และเทศบาลเมืองลัดหลวง อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ มีพื้นที่ทั้งหมด 6.55 ตารางกิโลเมตร อยู่ในเขตตำบลปากคลองบางปลากด (เทศบาลเมืองพระสมุทรเจดีย์, 2566)

ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด อำเภพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้รับรองการขึ้นทะเบียน ลำดับที่ 11 เลขทะเบียนศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ศกช. สป 050401 (สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการ, 2563)

ชุมชนนี้จึงเป็นต้นแบบที่ดีในการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนผ่านศูนย์ใกล้เคียงภาคประชาชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ และยังสามารถศึกษาถึงในเรื่องของรูปแบบการนำเทคนิคใดมาใช้ระดับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในชุมชน พร้อมมีข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการให้สามารถพัฒนาเป็นศูนย์ใกล้เคียงภาคประชาชนต้นแบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

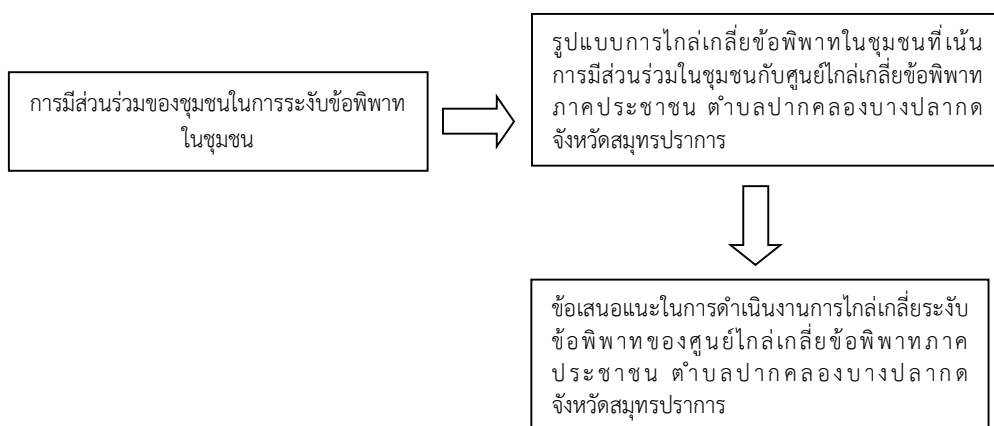
1. เพื่อศึกษารูปแบบการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ
4. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ด้านประชากร

ประชาชนจากชุมชนอมราหมู่ 1 เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 111 คน เพศหญิงจำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 56.76 และเป็นเพศชาย จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 43.24 การดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและถอดบทเรียนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และถอดบทเรียนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยประมุขอภิปรายผลการวิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน ประชาชน คณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อนำผลไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปและจัดทำข้อเสนอแนะของงานวิจัย

2. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องเป็นการเฉพาะเจาะจง ประชาชนจากชุมชนอมรา หมู่ 1 เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 111 คน โดยการพัฒนาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบการสัมภาษณ์ เพื่อค้นหารูปแบบและตรวจสอบรูปแบบการดำเนินงานด้านการระงับข้อพิพาทในชุมชน ตลอดจนหลักการและขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แนวทางพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นด้วยตนเอง ตามกรอบแนวความคิดที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามขั้นตอนของการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา ทำการตรวจสอบความครอบคลุมของข้อคำถาม ความเหมาะสมของปริมาณคำถาม ความชัดเจนของภาษา แล้วจึงนำไปปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ในการสัมภาษณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) รูปแบบการใกล้เคียงร้อยละข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (documentary research) และข้อมูลพื้นฐานการใกล้เคียงข้อพิพาทในชุมชนตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ 2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) กับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องเป็นการเฉพาะเจาะจงอันประกอบด้วยประชาชนจากชุมชนอมาหลุม 1 กลุ่มประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชน 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (focus group) เพื่อค้นหารูปแบบและตรวจสอบรูปแบบการดำเนินงานด้านการระงับข้อพิพาทในชุมชนตลอดจนหลักการและขั้นตอนในการใกล้เคียงข้อพิพาท แนวทางพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทภาค ประชาชน

แนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันกระบวนการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมี 4 วิธี (พรณง พุทธิภาษ, 2550, หน้า 47-55) ได้แก่

1. การเจรจาต่อรอง (negotiation) คือ วิธีการระงับข้อพิพาทที่เป็นธรรม ประหยัด และรวดเร็ว สามารถรักษาความลับและสัมพันธภาพระหว่างคู่ความด้วยตนเอง ด้วยวิธีการพูดคุยแก้ไขปัญหาด้วยตัวของคู่พิพาทเองสามารถทำได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ตามที่คู่พิพาทเห็นสมควรร่วมกัน

2. การใกล้เคียงข้อพิพาท (mediation) คือ วิธีการระงับข้อพิพาทที่มีความพิเศษกว่าวิธีที่ 1 คือ การที่มีบุคคลที่สาม มาช่วยทำหน้าที่ในการช่วยแนะแนวทางออกของปัญหาด้วยวิธีการที่คู่พิพาทยอมรับ ซึ่งวิธีในปัจจุบันมีหน่วยงานรัฐที่มีกฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ในการใกล้เคียงข้อพิพาทตามกระบวนการขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด ซึ่งค่อนข้างจะเป็นทางการโดยตัวเจ้าหน้าที่รัฐเองจะเป็นผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียง หรือบุคคลที่ได้ผ่านการฝึกอบรมตามที่กำหนด

3. อนุญาโตตุลาการ (arbitration) คือ กระบวนการที่คู่พิพาทแต่งตั้งบุคคลขึ้นมาทำหน้าที่ “อนุญาโตตุลาการ” เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาข้อพิพาทที่เกิดขึ้น โดยทำเป็นคำชี้ขาด (arbitral award) กระบวนการอนุญาโตตุลาการ เราจะเห็นในข้อพิพาทในเรื่องสัญญาขนาดใหญ่ระหว่างรัฐกับเอกชนที่มีมูลค่ามหาศาล ซึ่งกระบวนการอนุญาโตตุลาการเป็นกระบวนการที่เป็นทางการมีแพ้มี่ชนะ เพียงแต่กระบวนการยุติข้อพิพาทนี้ทำขึ้นนอกศาล แต่หากไม่พอใจในคำชี้ขาดคู่พิพาทสามารถนำคดีเข้าสู่กระบวนการทางศาลที่มีเขตอำนาจได้ตามที่กฎหมายกำหนดหรือบัญญัติไว้ ในเรื่องอนุญาโตตุลาการได้มีกฎหมายกำหนดเงื่อนไข ขั้นตอน กระบวนการการเข้าสู่กระบวนการอนุญาโตตุลาการไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 ซึ่งในกระบวนการนี้มีค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมายกำหนด

4. การดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาโดยศาล (litigation) คือ กระบวนการยุติปัญหาข้อพิพาทโดยศาลเป็นผู้พิจารณาไปตามหลักฐาน ซึ่งผ่านโดยคำพิพากษาโดยกระบวนการนี้จะต้องมีผู้แพ้

ผู้ชนะเกิดขึ้น ซึ่งการยุติปัญหาด้วยวิธีนี้สามารถยุติปัญหาได้แต่ไม่สามารถรักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่พิพาทได้ เป็นกระบวนการยุติปัญหาขั้นสุดท้าย

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

การระงับข้อพิพาทในชุมชนด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยนั้น เป็นการที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรวมในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยประชาชนสามารถที่จะเลือกการเข้าถึงความยุติธรรมด้วยตัวเอง ที่อาจไม่มีค่าใช้จ่าย เพราะกระบวนการนี้ได้เกิดที่ชุมชนของตนเอง ดำเนินการเองภายในชุมชนทำให้คู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ง่ายกว่า การที่คู่พิพาทนำข้อพิพาทออกสู่ภายนอกชุมชน คือไปฟ้องร้องคดีต่อศาล ผลที่ตามมาอย่างยากที่จะรักษาสัมพันธภาพไว้ ต่างจากการไกล่เกลี่ย ซึ่งเมื่อคู่พิพาทเปิดใจคุยกันปัญหาเรื่องราวต่าง ๆ ก็จะถูกยุติลงด้วยความสมานฉันท์ ในทางรัฐศาสตร์ การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมกับการจัดการ บนหลักพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจในการเลือกที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือไม่ และการมีส่วนร่วมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคของซึ่งกันและกัน (ศิริรัตน์ รัตนพันธ์, 2543, หน้า 43) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน การที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทด้วยตัวเอง เป็นการที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมดำเนินการด้วยตนเอง (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545, หน้า 58-61) ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการสำคัญในประเทศที่มีการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งในเรื่องการไกล่เกลี่ยก็เป็นวิธีการหนึ่งที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยตนเองซึ่งมีหลายระดับ โดยในระดับชุมชนท้องถิ่น ให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยคนภายในชุมชนเอง เพราะแต่ละชุมชนแต่ละท้องถิ่นก็จะมีวิธีการวัฒนธรรมที่ต่างกันในการระงับข้อพิพาท รัฐเพียงแต่สนับสนุนให้ความรู้ทางวิชาการ เทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ นำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น トラบเท่าที่ข้อตกลงในการระงับข้อพิพาทไม่ขัดต่อกฎหมาย (ยุทธศักดิ์ ดือรัมย์, 2565, หน้า 130)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงเพื่อนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาเนื้อหา ประกอบภาพและการพรรณนาความ ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ และการตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

1) รูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ

1.1) การใช้การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาท ซึ่งกำหนดรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนการไกล่เกลี่ยไว้ชัดเจนมีการดำเนินการด้วยความโปร่งใส สามารถสร้างความเชื่อถือให้แก่ประชาชนผู้มาใช้บริการ

1.2) วิธีการใช้การพูดคุยกันรับฟังเหตุผลของทั้งสองฝ่าย โดยยึดมั่นในหลักคุณธรรม จริยธรรม ไม่นำหลักกฎหมายเข้ามาตัดสิน ให้ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันเองบนพื้นฐานของความสมัครใจ ทำให้ข้อพิพาทสามารถเจรจาตกลงกันด้วยความยินยอมของคู่พิพาทเอง

1.3) การประชุมคัดเลือกกลุ่มบุคคลมาดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการประจำศูนย์ และการคัดเลือกกลุ่มบุคคลมาดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการที่ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในชุมชนจากหลากหลายอาชีพจากการเลือกของประชาชนในชุมชน

2) คุณภาพรูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ

2.1) มีกระบวนการดำเนินการด้านการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์ให้ผู้นำท้องถิ่น อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัคร ผู้นำแบบทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นบุคลากรของชุมชนที่มีคุณภาพ (community capital) เป็นผู้นำในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน ทำให้คู่พิพาทมีความเชื่อมั่นในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

2.2) มีการใช้ศักยภาพของชุมชนผ่านทางด้านคณะกรรมการของศูนย์ไกล่เกลี่ยที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้นมา เพื่อเป็นคนกลางในการระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมีระบบการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส

3) การที่ตัวแทนชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทด้วยเหตุผลในเรื่องการมีจิตสาธารณะ ความเสียสละ ความรักในชุมชน

4) ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ

4.1) ควรจัดฝึกอบรมให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทุกแห่ง

4.2) ภาครัฐควรส่งเสริมการจัดตั้งกฎระเบียบบรรณานุกรมหมู่บ้านทุกแห่งโดยออกเป็นกฎระเบียบมารองรับ เพื่อเป็นแนวทางการสร้างสนับสนุนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

2. อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลประชาชนจากชุมชนอมรา หมู่ 1 เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 111 คน พบว่า

1) รูปแบบการใช้การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาท ซึ่งมีการกำหนดขั้นตอนที่จะนำคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และกำหนดรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนการไกล่เกลี่ยไว้ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 49.55 จากผู้กรอกแบบสอบถามทั้งหมด 111 ชุด มีผู้เห็นด้วย 50 ชุด

2) ส่วนวิธีการนั้นจะใช้การพูดคุยกันรับฟังเหตุผลของทั้งสองฝ่าย โดยยึดมั่นในหลักคุณธรรม จริยธรรม หัวใจสำคัญ คือ จะไม่กล่าวถึงแง่มุมของกฎหมาย จะไม่นำหลักกฎหมายเข้ามาตัดสิน จะพยายามให้ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันเองบนพื้นฐานของความสมัครใจ ให้แต่ละฝ่ายต้องยินยอมตกลงกัน จะไม่เป็นผู้ชี้แนะ ไม่เป็นผู้ชี้หน้า แต่อาจจะเสนอแนะทางออกให้แก่คู่พิพาทเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายนำไปชั่งน้ำหนักและตัดสินใจว่าจะยอมตกลงประนีประนอมกันหรือไม่ คณะกรรมการไกล่เกลี่ยจะไม่ทำตัวเป็นผู้ตัดสินเสียเองจะไม่ชี้ว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก เพราะการตัดสินว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูกไม่ใช่หน้าที่ของคณะกรรมการไกล่เกลี่ย แต่เป็นหน้าที่ของศาล เพราะหากคณะกรรมการไปชี้ว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิด ฝ่ายใดเป็นฝ่ายถูก ก็จะทำให้คู่พิพาทฝ่ายที่ผิดเกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรม จะทำให้ฝ่ายนั้นไม่ยอมรับในกระบวนการไกล่เกลี่ยและล้มเลิกการไกล่เกลี่ย สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรศักดิ์ ศรีสาร (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์ พบว่า ความเห็นด้านพฤติกรรมของประชาชนที่มีต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชนอย่างมีสมานฉันท์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชนอยู่ในระดับดีมาก และการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์นั้นต้องใช้ทุนของชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนคือ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ และอาสาสมัครในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยขึ้นในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนโดยใช้หลักการต่าง ๆ คือ ความพึงพอใจ ความโปร่งใส ความเป็นกลาง การประสานงาน การมีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์ การลดขั้นตอนความเป็นเครือญาติ ความยืดหยุ่น และความรู้เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนสมานฉันท์ โดยเรียกแบบนี้ว่า CPR MODEL ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิและการรับรองโดยเวทีประชาชน

3) รูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการประชาชนมีกระบวนการดำเนินการด้าน การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์ยังคงให้ผู้นำท้องถิ่น อาทิ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัคร ผู้นำแบบทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นทุนของชุมชน (community capital) เป็นผู้นำในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์ ยังคงใช้ศักยภาพของชุมชน ผ่านทางด้านคณะกรรมการของศูนย์ไกล่เกลี่ยที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นคนกลางในการระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยใช้รูปแบบของคณะกรรมการมีการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส มีระบบคุณธรรมในการดำเนินงานของศูนย์ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับคู่กรณีทุกฝ่ายให้ได้รับความเป็นธรรม ความพึงพอใจของประชาชน ผู้มาใช้บริการคิดเป็นร้อยละ 90.05 จากผู้ตอบแบบสอบถาม 111 ชุด มีผู้เห็นด้วย 100 ชุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิรดี พลีน้อย (2555) พบว่า การพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน โดยอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน พบว่า ความขัดแย้งในชุมชนที่เกิดขึ้นในกรณีศึกษา 5 กรณี

มีสาเหตุมาจาก ด้านข้อมูล โดยมีเหตุปัจจัยด้านความสัมพันธ์ ปัจจัยด้านภายนอกและอารมณ์ เข้ามากระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง โดยในแต่ละกรณีจะมีความรุนแรงที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเหล่านั้นมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ปัจจุบันได้มีแนวคิดในการจัดการความขัดแย้งโดยนำวิธีการสันติวิธีมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการศึกษากระบวนการจัดการความขัดแย้ง ในชุมชนโดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชนในระบบของศาลยุติธรรม หรือของอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน พบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ยุติลงได้ด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย ซึ่งความสำเร็จที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้การเจรจาไกล่เกลี่ยนี้ประสบผลสำเร็จก็คือ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเป็นผู้ได้รับการยอมรับ เป็นบุคคลที่น่าเคารพเชื่อถือ มีทักษะด้านการไกล่เกลี่ยอย่างเพียงพอและมีความรู้เกี่ยวกับข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทและการไกล่เกลี่ย เพื่อที่จะสามารถรับมือกับสถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ๆ ให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายพึงพอใจ นอกจากนี้ยังพบว่าการมีอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน ที่ได้รับการพัฒนาทักษะการจัดการความขัดแย้งมาแล้วนั้นจะสามารถนำมาเป็นแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลปากคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการที่คนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการระงับข้อพิพาทนั้น มีสาเหตุบางประการที่เหมือนกับปัจจัยที่คณะกรรมการชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทในชุมชน เพราะคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชนบางคนเป็นคณะกรรมการชุมชนด้วย แต่ก็มีสาเหตุที่ต่างไปจากเหตุผลของคณะกรรมการชุมชนบางประการ ได้แก่

1. การมีจิตสาธารณะ และความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ย จึงยอมสละเวลาร่างกายและแรงใจ อุทิศตนเข้ามาทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใด ๆ

2. องค์การที่จะช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการใช่วิธีการระงับข้อพิพาทที่ตนเองเห็นว่าเหมาะสม เป็นวิธีการที่ดี ถูกต้อง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อสร้างแนวทางในการระงับข้อพิพาทของชุมชนและพัฒนาต่อยอดสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อให้ชุมชนอื่นสามารถนำแนวทางการระงับข้อพิพาทตามที่คณะกรรมการชุมชนได้สร้างขึ้นนั้นไปใช้ประโยชน์ได้ด้วย ส่วนคนในชุมชนก็เห็นว่าเป็นการเสริมสร้างพลัง คือการกระตุ้นให้คนในชุมชนเองมีความตระหนักรู้โดยเฉพาะความรู้ด้านกฎหมายที่สำคัญและเห็นถึงความจำเป็นในการดำเนินชีวิตไม่กระทำผิดหรือละเมิดกฎหมาย เป็นผู้มีระเบียบวินัยเคารพสิทธิของผู้อื่น มีบุคลิกภาพที่มีศักยภาพโดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนจึงสามารถจัดการข้อพิพาทได้ด้วยชุมชนเอง มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนกับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ชุมชนจึงมีความเข้มแข็งมั่นคง

ข้อดี

1. รูปแบบของการดำเนินการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนมีการกำหนดขั้นตอนวิธีการที่ชัดเจนในการดำเนินงาน

ชัดเจน

- มีคู่มือการทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนให้ประชาชนศึกษาหาข้อมูลได้
- มีการบริหารจัดการด้วยความเป็นธรรมและเป็นกลางยึดถือประโยชน์ของผู้บริการ
- คณะกรรมการไกล่เกลี่ยสามารถสร้างความรู้สึที่ดีให้แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่าย

ข้อเสีย

- ประชาชนบางส่วนไม่เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย
- ควรมีการปรับปรุงพื้นที่และบรรยากาศสถานที่ทำการไกล่เกลี่ย
- ประชาชนบางส่วนยังขาดความรู้เรื่องการไกล่เกลี่ย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- ควรมีการจัดฝึกอบรมเสริมทักษะให้ผู้นำชุมชนหรือผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้มีความรู้ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือภาครัฐส่งบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญมาให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย การไกล่เกลี่ย
- ควรมีการศึกษาดูงานหน่วยงานด้านการไกล่เกลี่ย เช่น ศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาลสภาพนายความ หรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการประนอมข้อพิพาท เพื่อจะได้เทคนิคและองค์ความรู้ใหม่ ๆ นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย
- ควรมีให้ประชาชนทุกภาคส่วนของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เช่น เด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ที่อยู่ในชุมชน
- ภาครัฐควรส่งเสริมการจัดตั้งกฎระเบียบบรรณานุกรมหมู่บ้านโดยออกเป็นกฎหมายมารองรับ

บรรณานุกรม

- เทศบาลเมืองพระสมุทรเจดีย์. (2561). **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน**. สืบค้นจาก <https://phrasamutjedee.go.th/public/list/data/index/menu/1144>
- พรรณนง พุฒิมหา. (2550). **การจัดความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- เพ็ญลักษณ์ ภักดีเจริญ. (2560). **‘วิชา มหาคุณ’ ร่องชีวิต รอยอาชญากร**. สืบค้นจาก http://acf.or.th/anti/anti_corruption_news/detail/25
- ยุทธศักดิ์ ตี๋อร่าม. (2565). บทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏกับการระงับข้อพิพาทในชุมชนด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี**. 5(3), หน้า 122-132.
- ศิรินรัตน์ รัตนพันธ์. (2543). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรวิศ ลิ้มปรีงษ์. (2560). **กฎหมายกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์.
- สำนักแผนงานและงบประมาณศาลยุติธรรม. (2566). **สถิติคดีศาลยุติธรรม มกราคม-มีนาคม 2566**. สืบค้นจาก <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/22/iid/347426>
- สำนักคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการ. (2563, กรกฎาคม 24). **ประกาศนายทะเบียน เรื่อง กำหนดเลขทะเบียนของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนและเลขประจำตัวของเรื่องของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน ตามพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562**. สืบค้นจาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER24/DRAWER069/GENERAL/DATA000/0/00000313.PDF>
- ส่วนอำนวยการความเป็นธรรม สำนักสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง. (2556). **คู่มือไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท**. กรุงเทพฯ: อสารศึกษาดินแดน.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). **รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรศักดิ์ ศรีสาร. (2559). **การพัฒนาารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อภิรดี พลน้อย. (2555). **การพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน**. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.